

APROXIMACIÓ AL PARLAR DE MEQUINENSA

Hèctor MORET I COSO

1. Notes prèvies. Metodologia. La vila de Mequinensa

1.1. La metodologia emprada en la confecció i redacció de la monografia *Aproximació al parlar de Mequinensa* té en la base dos fonaments ben diferenciats.

El primer fonament té com a referència directa la metodologia expositiva, clara i concisa, que trobem en els treballs de dialectologia tradicional i que, empeltada amb noves aportacions, sobretot pel que fa a la concisió expositiva, empra el doctor Artur Quintana en el seu treball *Els parlars del Baix Matarranya*, treball que recull la divisió clàssica en fonètica i fonologia, morfosintaxi i lèxic, amb precises referències de sociolingüística i de dialectologia comparada. Ha estat la nostra guia més directa en el moment de la redacció d'aquesta curta monografia.

Aquesta metodologia ha permès destacar les característiques més particulars del parlar de Mequinensa i, alhora, estalviar-nos de fer la descripció detallada dels trets que són comuns al català general i, en ocasions, al dialecte del qual en forma part el parlar estudiat, en el nostre cas el català nord-occidental.

També ens hem estalviat d'aprofundir sobre les actituds sociolingüístiques dels habitants de Mequinensa perquè és la nostra intenció fer una anàlisi detallada en un altre moment.

El segon fonament metodològic parteix del fet que l'autor de *Aproximació al parlar de Mequinensa* són naturals d'aquesta població del Baix Cinca, cosa que ha permès analitzar el parlar mequinensà sense que en cap moment l'estudi s'haja vist mediatitzat per aparells electrònics ni per enquestes manuals, cosa que sempre trau espontaneïtat i, en conseqüència, validesa a les dades recollides.

L'observació i anàlisi s'ha fet al llarg dels anys, en situacions i contextos molt diversos, amb parlants de diferents generacions i coneixent la "biografia lingüística" (professió, origen geogràfic i cultural dels pares, afeccions –caçadors–, canvis de residència, relacions amb parlants d'altres dialectes, formació cultural, etc.) dels involuntaris informants, cosa que ha facilitat la distinció d'allò que és particular d'un subjecte d'allò que es pot considerar més general del parlar de Mequinensa.

1.2. La vila de Mequinensa està enclavada a l'extrem més oriental de la província de Saragossa, a la confluència de l'Ebre amb el Segre. Comarcament està vinculada al Baix Cinca. Fins l'any 1957 la parròquia de Mequinensa va pertànyer al bisbat de Lleida, a partir d'aquest any passà a dependre del bisbat de Saragossa.

El terme municipal de Mequinensa, que té una extensió de 299,9 Km² i una població de 2.800 habitants (1989), confronta al nord i nord-oest amb els de Torrent de Cinca i Fraga (Baix Cinca), al sud amb els de Faió, Nonasp i Favara (Baix Matarranya), a l'est amb els de la Granja d'Escarp, Almatret i Seròs (Segrià) i a l'oest amb el de Casp, únic d'aquests municipis que és de llengua castellana.

Les activitats econòmiques principals de Mequinensa són: l'explotació de mines de lignit, el turisme fluvial, la indústria (una fàbrica de cel·lulosa), el manteniment d'una central hidroelèctrica, amb una capacitat de 1.530 milions de m³, i les activitats agropecuàries corrents a la comarca (cria intensiva d'animals de granja, regadius d'arbres fruiters, important producció d'ametlles i olives, etc.).

L'antiga vila, enderrocada gairebé del tot perquè l'afectava la coa de l'embassament de Riba-roja d'Ebre, s'arracera a la vora esquerra de l'Ebre en el punt d'aiguabarreig d'aquest riu amb el Segre i constituïa un nucli vilatà amb el perfil urbanístic peculiar de les poblacions que s'estenen al llarg de l'últim tram de l'Ebre abans del delta.

La vila nova de Mequinensa s'ha construït, a partir de 1970, a la vora dreta del Segre en el punt d'aiguabarreig d'aquest riu amb l'Ebre.

2. Fonètica i fonologia

2.1. Vocalisme

2.1.1. El vocalisme àton del parlar de Mequinensa presenta els cinc fonemes vocàlics propis del català occidental: [i, e, a, o, u]. No trobem cap tipus de [ɛ] final com les que caracteritzen els parlars veïns de Torrent i de Fraga, al nord, o el de

Maella, al sud; ni el canvi de *a*, tònica o àtona, en posició final de mot, a [>], com trobem a Favara, Nonasp i Faió, parlars veïns del sud de Mequinensa: [kadíra, finéstra, neyréta, rukáða, kostéla].

2.1.2. La *e*- àtona dels mots començats per *en-*, *es-* i *eix-* és substituïda sistemàticament per *a-* àtona. Així trobem *antendre*, *anciam*, *anganyifa*, *antosta* 'babau', *ambolic*, *ampendre*, *ampoma(r)* 'tomar', *asclop*, *astret*, *asbrega(r)* 'fregar', *asgambi*, *aixi(r)*, *aixam*, *aixida*, *aixerit*, *malantés*,... per 'entendre, enciam, enganyifa, entosta, embolic, empendre, empomar, esclop, estret, esbregar, esgambi, eixir, eixam, eixida, eixerit, malentès'.

2.1.3. En posició tònica el parlar de Mequinensa té els set fonemes vocàlics propis del català en general: [í, é, é̇, á, ʃ, ó, ú]. Llur distribució coincideix, amb algunes poques excepcions, amb la del català occidental general.

Els possessius que tenen [é] en general, a Mequinensa es presenten amb [é̇]: [mé̇, té̇, sé̇] (veg. 3.6.1.). Dos mots que tenen [é] i [ó] en el català general i que en Mequinensa tenen [é̇] i [ʃ] són *vell* i *dos* (= 2).

La [é̇] i la [ʃ] tenen, en el parlar de Mequinensa, un grau d'obertura superior al d'altres parlars, com són els que conformen el dialecte central. Aquest grau superior d'obertura és especialment remarcable en vocals en posició final trabada de mot: [serʃs (Top.), aʃs, talʃs, ampélt, desét (= 17), pé̇l].

Troblem [é̇] davant de *l*, *r* + consonant, *r̄*, *n'r*, *ũ*: [mé̇l, bé̇rt, fé̇ro, té̇ndre, pé̇ũ] sempre, com caldria esperar, fins i tot en manlleus del castellà: [miyé̇l, pé̇ro (= entremaliat)].

També troblem [é̇] en els cultismes que tenen [é] en el català en general: [matéria, akađémia, perfékte].

2.1.4. Procedent de *a* llatina trobem [é̇] davant del grup *ct* en els mots del parlar de Mequinensa, pocs, que mantenen la *c* com a *i*: [lé̇jt, gwaré̇jt, plé̇jt].

2.1.5. En final absolut de mot o en síl·laba final amb terminació consonàntica *-n* o *-s* només trobem [é], mai [é̇]. Així 'molt espès has fet el cafè, estèn la roba el francès, què vol saber el pagès?' fa a Mequinensa: *mol(t) aspés has fet lo cafè, astén la r̄oba el francès, qué vol sabé(r) el pagés*.

2.1.6. A Mequinensa s'observa la diftongació de *o-* en *au-*, prou corrent en català, en alguns mots. Així trobem *aurella*, *auvella*, *aulie(r)*, 'setrill', *aulive(r)*, *aurins*, *aubliga(r)*, *aufega(r)*, *aulo(r)*, *aulora(r)*, *aufici*, *aubaga*, *auferi(r)*, *auca*, *aufendre*, *aurellana*, *aufec*, *aubert*, *aurineta*, *aupera(r)*,... per 'orella, ovella, olier, oliver, orins, obligar,

ofegar, olor, olorar, ofici, obaga, oferir, oca, ofendre, orellana, ofec, obert, oreneta i operar'.

Per analogia amb *o > au* i *al > au* (veg. 2.2.5.) també trobem el diftong *au-* en alguns mots: *aumella* 'ametlla', *haumit* 'humit', *aufanós* 'ufanós'.

2.1.7. Trobem en el parlar de Mequinensa, com en qualsevol altre parlar, una llarga sèrie de mots que presenten solucions vocàliques que els diferencien del català general. Sèrie no sistemàtica, producte d'assimilacions, dissimilacions, metàtesis, etimologies populars, analogies, adaptacions fonètiques de manlleus del lèxic de base oriental, etc.: *mungeta*, *llantia*, *vadella*, *carratera*, *moricec*, *muixó*, *butifarra*, *ringlera*, *lladó*, *lladone(r)*, *fulla(r)* *nius*, *passarell*, *argull*, *ascur*, *xorovia*, *estolzi*, *fuguera*, *mesdia*, *mesdiada*, *l'undema*, *cuvil*, *carnistoltes*, *lloi(r)*, *seguns* (prep.), *costió*, *barruga*, *astornuda(r)*, *foturo*, *jolivert*, *topí*, *cuartina*, *curriola*, *puntona*, *arropi(r)*, *rinyó minja(r)*... per les més generals 'mongeta, llentia, vedella, carretera, muricec, moixó, botifarra, renglera, lledó, lledoner, afollar, passerell, orgull, obscur, xirivia, estalzi, foguera, migdia, migdiada, l'endemà, covil, carnistoltes, lluir, segons, qüestió, berruga, esternudar, futur, julivert, tupí, cortina, corriola, pontona, arrupir, ronyó, menjar'.

2.1.8. O canvis vocàlics de sistemàtica molt reduïda: Tancament de *-e-* en *-i-* en contacte amb palatar: *nyirvi*, *nyirviós*, *nyiguitós*, *dixa(r)*, *rinyi(r)*, *giniva*, *argilaga*, *rossiga(r)*, *regalíssia*, *coneiximen(t)*, *naiximen(t)*, *creiximen(t)*, *visc*, *pedrinyera* per 'nervi, nerviós, neguitós, deixar, renyir, geniva, argelaga, rossegar, regaléssia, coneixement, naixement, creixement, vesc, pedrenyera'.

Alguns mots presenten vacil·lacions en aquest tancament *pitxina/petxina*, *senyo(r)/sinyo(r)*, etc.

Tancament de *-o-* en *-u-* dels noms propis amb [ʒ] o [x] inicial: *Jusopet*, *Juanet*, [x] *Juaquinet* per *Josepet*, *Joanet* i *Joaquimet*.

2.1.9. Hi ha, naturalment, una altra sèrie llarga de mots amb solucions vocàliques, d'origen divers, comunes a parts importants del dialecte occidental: *llançol*, *fenoll*, *farum*, *redó*, *astómeç*, *amera(r)*, *sance(r)*, *race(r)*, *rastroll*, *arromanga(r)*, *traure*, *nada(r)*, *nàixe(r)*, *cementeri*, *cànim*, *mànic*, *pallofa*, *tarròs*, *unfla(r)*, *tarró*, *dumenge*, *llaganya*, *sucarra(r)*, *xarra(r)*, *resplando(r)*, *sarmó*, *toronja*, *bascoll*, *sanderi*... que no coincideixen amb les solucions d'altres dialectes: 'llencol, fonoll, ferum, rodó, estómac, amarar, sencer, recer, rostroll, arremangar, treure, nedar, nèixer, cementiri, cànem, mànec, pellofa, terròs, inflar, torró, diumenge, lleganya, socarrar, xerrar, resplendor, sermó, taronja, bescoll, senderi'.

2.2. Consonantisme

2.2.1. A Mequinensa trobem l'inventari consonàntic del català nord-occidental general: [p, t, k, b, d, g, f, s, z, ʃ, ʒ, m, n, ɲ, l, λ, r, ʁ, j, w].

2.2.2. El fonema fricatiu prepalatal sord [ʃ] del català general, en posició intervocàlica o en síl·laba final de mot, s'articula, en el parlar de Mequinensa, quasi alveolar sobretot si es compara la seua realització amb la més clarament prepalatal que fan altres parlars catalanas com són, posem per cas, els que configuren el dialecte oriental. Malgrat aquesta articulació quasi alveolar els parlants mequinesans, en general, no arriben a confondre aquest fonema amb el fricatiu alveolar sord [s] encara que només siga perquè el fonema [ʃ] sempre es troba precedit per la palatal [j], cosa que, sens dubte, reforça i manté l'articulació prepalatal de [ʃ]: [koʃj], [βajʃá], [kájʃa].

Aquest mateix fonema fricatiu [ʃ] no el trobem mai en posició inicial absoluta de mot o després de consonant, sinó que trobem sempre l'africada corresponent [tʃ]. Així [ʃímpɫe, ʃínʃe, enganʃá, ʃerá, ʃiulét, ʃík, ʃiriβék, ʃuklá, ʃafá, burʃá, punʃó, karʃót] fan en el parlar de Mequinensa, com en el català occidental més general: [tʃímpɫe, tʃíntʃe, angantʃá, tʃará, tʃiulét, tʃík, tʃiriβék, tʃuklá, tʃafá, burtʃá, puntʃó, kartʃót].

2.2.3. A Mequinensa l'africada palatal sonora [dʒ] del català general es realitza, en interior de mot, fricativa [ʒ]. Així [formádʒe, fédʒe, korádʒe, pidʒó, mídʒa] són en el parlar de Mequinensa [formáʒe, féʒe, koráʒe, piʒó, míʒa], articulació que coincideix amb la pronúncia fricativa de mots que presenten aquest fonema en el català general i en el de Mequinensa [ʒermà, ʒwà (= jugar), aβaðéʒo, puʒá, ʒitá, róʒa, raʒóla].

L'africada alveolar sonora [dz] es palatalitza en [dʒ] en interior de mot. Així 12, 13 i 16 són [dódʒe, trédʒe, sédʒe]. La corresponent africada sorda [ts] de l'adverbi *potser*, 'tal vegada', també es palatalitza [pódʒe] perquè d'aquesta manera es diferencia de la combinació de *pot* + *ser* que es manté alveolar [p. tsé].

El sufix *-itzar* és *-izá* en el parlar de Mequinensa.

2.2.4. Alguns mots acabats en vocal més [ũ], diftongs decreixents, quan es combinen amb el sufix *ét/éta* la [ũ] del radical es realitza [β]. Així *peu* + *et* → *pevet*, *pou* + *et* → *povet*, *bou* + *et* → *bovet*, *creu* + *eta* → *creveta*, *ou* + *et* → *ovet*, *blau* + *et* → *blavet*, *clau* + *eta* → *claveta*; però *veu* + *eta* → *veveta*.

2.2.5. La consonant velar *l* precedida de la vocal *a* i seguida de consonant labial es vocalitza en *u* en alguns mots, la majoria d'origen àrab o mossàrab. Així trobem *aube(r)*, *Aubera* (Top.), *mauves*, *astauviar(r)*, *aubergi* 'préssec', *aubergine(r)*, *aubercoc*, *aubergina*, *atauba(r)* 'ensopir, per causa d'un fort sol', *baubo/bauba*, *aufals*, *aubarda*, *Aumatret* (Top.), *aufàdiga*, *paupa(r)*, *a paupons...* pels més generals 'àlber, Albera, malves, estalviar, albergi, alberginer, albercoc, albergina/esbergina, atalbar, balb/balba, alfals, albarda, Almatret, alfàbrega, palpar, a palpons'.

2.2.6. La *-r* dels infinitius (veg. 3.14.9.) i d'alguns altres mots es perd, com en general en el català no meridional, tret d'alguns noms monosíl·labs: [kʷr, már]. Aquesta pèrdua de *-r* afecta alguns bisíl·labs que en àmplies regions del català no meridional la conserven: [menó, faþó, rumó].

'Dimarts' és [dimat].

2.2.7. Els grups romànics *t'l*, *d'l* i *g'l* presenten a Mequinensa les solucions generals del català nord-occidental i oriental, si bé sense la típica geminació i així trobem: [belá, auméla, gwála, rála, bilét].

2.2.8. És característic del parlar de Mequinensa l'aparició de *-g-* antihàtica en una sèrie de mots: *sugó*, *suga(r)*, *ragó*, *anragona(r)*, *coga*, *agon*, *llagó* < llaó < llavó, *cadagú*, *rigalla*, *rigalle(r)*, *cruqa*.

2.2.9. També és característic del parlar de Mequinensa l'assimilació per la [w] de la [g] en una sèrie de mots: *a(g)ulla*, *a l'a(g)uait*, *a(g)uanta(r)*, *a(g)uasil*, *e(g)ua*, *A(g)uts* (Top.), *Ferra(g)ut* (Top.), *a(g)uaita(r)*, etc.

2.2.10. La preposició *a* i les preposicions que presenten *-a* final (*contra*, *enta*, *hasta*, i *pa* –per a–) quan es combinen amb els demostratius, el pronom personal *ell/jella* i el pronom indefinit *algú/alguna* fan aparèixer, en el parlar de Mequinensa, una *n* antihàtica entre la *-a* de la preposició i la *a-* del pronom: *a n'aquell pedrís*, *contra n'esta no hi puc*, *hu hai comprat pa n'ella*, *anirem hasta n'aquell mas*, *com a n'est*, *los hi fa gràcia a n'alguns*, *mira enta n'aquell mon(t)*.

2.2.11. La *-t* del grup final *-nt* no es sensibilitza en general: *pon(t)*, *fon(t)*, *aman(t)*, *davan(t)*, *dolen(t)*, *cimen(t)*, *suvin(t)*, *instin(t)*, *amun(t)*, *pun(t)*, etc.; però *sant Antoni*, *vint-i-...*, i *vint anys*.

La *-t* del grup final *-lt* es pronuncia sempre tret de *dal(t)* i *mol(t)*, fins i tot en els plurals: *solts*, *alts*, *ampelts...*

2.2.12. Els grups *-bl-* i *-gl-* no geminen, així trobem [pʷble, fʷyle]. Ni aquests grups ni els grups *pl*, *cl*, *fl*, no palataritzen, com és característic en parlars del nord de la vila de Mequinensa: *plaça*, *blat*, *glera*, *flo(r)*, *clot*.

Tampoc s'observa, en el parlar de Mequinensa, la caiguda de la *-d-* intervocàlica dels participis femenins dels verbs en *-ar* o en els mots acabats en el sufix *-ada*, a diferència dels parlars veïns de Fraga, Favara i Maella, que sí la perden: *cansada, sarpada, pedrada*, etc.

2.2.13. El parlar de Mequinensa en manllevar un mot del castellà que conté el so estrany a l'inventari de fonemes del català [x] no el sol adaptar, és a dir reproduint [x] per [k], sinó que el pronuncia amb la mateixa fonètica castellana, i així se sent: [máxo, exémplo, lexía (però *lleixiu de casa*), xaβalí, xóta, xwérge, xués, refléxo], però *Gacinto* adaptat de [xaɾinto].

2.2.14. Per influència castellana s'observa iodització general entre els parlants de menys de trenta anys. [kastél, kʒl, pʒl, kadél, ál] de la gent gran són pronunciat: [kastéi, kʒi, pʒi, kadéi, ái] entre els jòvens.

Els parlants més jòvens també fan dissimilació en el verb *llegi(r)*: [lezí, lezísko].

2.2.15. Una llarga sèrie de mots presenten solucions consonàntiques no sistemàtiques, o de sistemàtica molt reduïda, que els diferencien del català general (assimilacions, dissimilacions, analogies, etc.). Així trobem *angolli(r), ribrell, astral, ascana(r), juriol, flare, jun* (però, *al juny la falç al puny*), *reto(r), fenyafsaena, refran, quansevol, afan* (però *afanya(r), reloge, aspartenya, dillums, llun, abre, calabre, moïmen(t), quixal del sen, rade(r), radera, apluca(r) enxisa(r)*...), per 'engolir, gibrell, dextral, escanyar, juliol, frare, juny, rector, feina, refrany, qualsevol, afany, rellotge, espardenyà, dilluns, lluny, arbre, cadàver, moviment, queixal del seny, darrer, darrera, aclucar, encisar'.

De sistemàtica reduïda trobem que, com en català general col·loquial, pot aparèixer *-t* epentètica en mots acabats en *i* àtona: *sòmit, gènit, prèmit, colègit*. També com el català general col·loquial, el parlar de Mequinensa palatalitza, per analogia, la *l-* d'alguns cultismes i castellanismes: *lliteratura, llàmina, llingüística, llapisero, llimpiar(r)*...

El fonema sord [k] d'alguns mots de recent introducció en el parlar de Mequinensa és pot articulat sonor [g], entre parlants de més de cinquanta anys: *segretari, gabina*, petanga pels més generals 'secretari, cabina, petanca'. Però tothom fa a Mequinensa, grans i petits, quan pot, *vagacions* 'vacacions'.

3. Morfosintaxi

3.1. L'article masculí és *lo/los*, com en general en català nord-occidental. Aquesta forma s'elideix darrere de *a, de, per, pa* i *ca*: *al, del, pel, pal, cal, als*, etc.

Hi ha també elisió darrere de qualsevol vocal: *lo gos i lo gat, sabré lo nom, io o lo nebot, matar lo desig, entre los pardals, més ruc que lo pollí*, esdevenen *lo gos i'l gat, sabré'l nom, io u'l nebot, mata(r)'l desig, entre'ls pardals, més ruc que'l pollí*.

3.2. Els mots procedents de proparoxítons llatins amb radical acabat en *-n* mantenen aquest so en el plural. Així se sent *hòmens, jóvens, térmens, còcins, vímens, ràvens, imàgens*.

El plural de *rei* és *reixos*.

3.3. Els noms amb el sufix *-ista* fan diferents els masculins i els femenins, com en el català nord-occidental general. Així presenten terminació en *-iste* quan el nom té gènere masculí, i *-ista* quan el nom és de gènere femení: *comuniste (m.) / comunista (f.), artiste (m.) / artista (f.), pianiste (m.) / pianista (f.)*.

El femení de *mestre* (d'escola) és *mestressa*.

3.4. Són de gènere masculí *avantage, senyal* (vacil·lació), *pinte*, i femení *costum* (vacil·lació), *pols* (vacil·lació), *tomata, fron(t)*.

3.5. Els pronoms personals

3.5.1. La primera persona del singular és *io* sempre, tant si fa de subjecte com si fa d'objecte verbal. Les persones primera i segona del plural són *nantres* (veg. 3.8.2. 'altre') i *valtres*.

3.5.2. La forma àtona de primera persona del plural s'ha refet sobre la del singular, *mos* a partir de *me*: *mos vam fe(r) un tip de riure*. *Mos* combinat amb els pronoms *en/ne, la/lles* i *(e)l/(e)ls* dóna *mo: mo'n tornem, ane(m)-mo-ne, mo l'ha pagat, mo les mataran, mo'l creurem quan vingó, no mo'ls creurem encà que hu júron*.

La segona persona és *os* després de pausa o consonant i *us* després de vocal: *os voldria di(r), mol(t) conten(t) os dic, si us voleu mata(r), mate-us!, qué us passe?*

Troblem la forma *vo(s)*, que analògicament com la primera persona perd la *-s*, en combinació amb les pronoms *en/ne, la/lles* i *(e)l/(e)ls*: *vo n'aneu o no vo n'aneu, ane(u)-vo-ne, vo la pagaran bé, vo les diran totes, no vo'l cregueu, no vo'ls dixeu*.

La forma *vós* ha desaparegut, substituïda per *vusté*, però és fan servir les formes verbals de la segona persona del plural per dirigir-se a una sola persona, si bé en el vocatiu s'usa *vusté*: *i a vusté com os digüen?*

També se sent les formes verbals de tercera persona del singular, amb desinència *-e*, quan qui parla vol manifestar un especial respecte o distanciament afectiu amb la persona amb la qual dialoga: *Perdone, pero vusté m'ha dit que no en volie. Minge, per favo(r). Vingue ací!*

3.5.3. Els pronoms febles predominen en la forma plena: *me, te, se, ne, lo i los*. De manera semblant al que passa amb l'article (veg. 3.1.) s'elideixen darrere qualsevol vocal: 'que ne vols?, que me vas donar l'altre dia?, vull amagar-los', esdevenen *que'n vols?, que'm vas dona(r) l'altre dia?, vull amaga'ls*.

El pronom feble de segona persona conserva la forma plena quan acompanya un mot amb *t-*: *io te tinc mol(t) carinyo, ara te toque a tu*. El de tercera persona conserva la forma plena quan acompanya un mot amb *s-*: *Maria se sabia totes les lleis*.

3.5.4. L'article personal *en/na* es obsolet, només es troba fossilitzat en algun topònim: *la bassa Anplassa, Vallansoro*. S'usa l'article *lo/la* acompanyant els noms propis, però no té tanta vigència com en altres regions de llengua catalana: *lo Pauet de ca Judicari, la Mundeta del Garrut*.

Oncle i tia a més de designar parentiu s'usa, sovint acompanyat del nom, per anomenar qualsevol mequinensà o mequinensana, de la generació, pel cap baix, dels pares de qui fa ús d'aquesta forma de tractament. Fa, gairebé, d'article personal, però és una fórmula que es troba en retrocés: *l'oncle Moncada, la tia Silvèria*.

3.6. Els possessius

3.6.1. Els pronoms possessius tòpics masculins són *meu, teu, seu* (veg. 2.1.3.). Els femenins s'han refet sobre els masculins i fan *meua, teua, seua* i al plural *meues, teues, seues*.

En les formes femenines se sent, sovint, les formes fortament velaritzades *megua, tegua, segua* i *megües, tegües, segües*.

3.6.2. Les formes àtones s'usen, com en general en català, amb noms de parentiu i només en singular. En el parlar de Mequinensa les formes de masculí en lloc de *-o-* presenten *-u-*, així trobem *mun, tun, sun*; i *ma, ta, sa: mun cosí, ta germana, sun padrí, sa iaia*. En alguna ocasió, poquíssimes, els possessius àtons acompanyent un nom del lèxic general: *cada cosa a sun puesto, en tota ma vida*.

El possessiu àton de primera persona masculí quan acompanya a *pare* perd la *m-* i pren la forma *um*: *umpare em va di(r)*.

3.6.3. El possessiu àton de tercera persona, tant el femení com el masculí, quan acompanya un nom de parentiu amb complement de nom fa la funció de determinant i la preposició *de* cau, en general. Així trobem: *sa mare Mariano, sa germana Miriam, sun sogre Gòdia*, per 'la mare de Mariano, la germana de Miriam, lo sogre de Gòdia'.

3.7. Els demostratius

3.7.1. A Mequinensa podem trobar el sistema clàssic de tres demostratius:

Formes personals

	Masculí		Femení	
	Sing.	Pl.	Sing.	Pl.
1. ^a per.	<i>est/aquest</i>	<i>estos/aquestos</i>	<i>esta/aquesta</i>	<i>estes/aquestes</i>
2. ^a per.	<i>eix/aqueix</i>	<i>eixos/aqueixos</i>	<i>eixa/aqueixa</i>	<i>eixes/aqueixes</i>
3. ^a per.	<i>aquell</i>	<i>aquells</i>	<i>aquella</i>	<i>aquelles</i>

Formes impersonals

	Neutres	Adverbis
1. ^a per.	<i>açò</i>	<i>ací</i>
2. ^a per.	<i>això</i>	<i>aquí</i>
3. ^a per.	<i>allò</i>	<i>allí/allà</i>

3.7.2. Les formes personals de segona persona i el neutre i l'adverbi de primera persona gairebé han desaparegut i només tenen certa vigència entre les persones de més de cinquanta anys.

El camp expressiu de les formes personals de segona persona l'ocupa les formes de primera persona.

El neutre de primera persona té connotacions despectives i només s'usa en frases interrogatives: *pero, qué é açò?*

El camp expressiu del neutre de primera persona l'ocupa el de segona persona.

L'adverbi de màxima proximitat *ací* és gairebé obsolet, el seu camp expressiu l'ocupa *aquí*. Només l'empra alguns parlants en frases imperatives: *vine ací*. Sembla ser que fa no massa anys tenia més vigència¹.

L'alternança entre les formes personals amb *aqu-* o sense *aqu-* no respon a cap casuística que sapiguem veure, són formes que poden alternar en un mateix parlant.

Est davant de consonant no sensibilitza la *-t*: *est home/es gos*.

3.8. Interrogatius i indefinits

3.8.1. L'interrogatiu que pregunta per la identitat de les coses és *quin/quina* alternant amb *qué*, però amb menor vigència: *quin rom prens?*, *quina ginebra tens?*, *qué vi vols?*

El pronom que pregunta per les persones és *quin/quina*: *a qui asperes?*, *a quina mires?*

Els interrogatius que pregunten per la quantitat o pel nombre són, com en català general, *quan(t)*, *quanta*, *quan(t)s* i *quantes*: *quan(t) raïm vols?*, *quan(t)s dits tens?*, *quanta carn vol vusté?*, *quantes preguntes faràs?*

3.8.2. Ningú és *dengú/nengú*.

'Força' és desconegut substituït per *un mun(t) de*: *ny'ha un mun(t) de carbó*.

Tothom es fa servir al costat de *tot lo món*: *tothom diu lo mateix*: *a l'istiu tot lo món viu*.

Altre presenta la forma assimilada *antre* després de *un* i *algú/alguna*: *l'altre carre(r)/un antre carre(r)*, *una antra cosa*, *algun antre camí trobaré*, *alguna antra cosa/l'altra cosa*.

3.9. Els pronoms adverbials

Els pronoms adverbials són *hi* i *ne* ['n, n', ne]: *io no hi vai*, *en sas massa*. *Ia no hi mano res pero en vull molta*.

¹ L'escriptor i historiador Edmon VALLÈS (Mequinensa, 1920 - Barcelona, 1980), a la nota del traductor que posà al final de la seva versió catalana de *Crist s'ha aturat a Eboli*, declarava que "el meu origen riberenc s'evidencia només en la utilització de l'adverbi "ací" que enyoro en el català parlat a Barcelona...", Artur QUINTANA, *La literatura catalana a l'Aragó*, "Marges", núm. 30 (gener del 1984), pàg. 124.

El verb 'haver' en funció impersonal demana la presència dels pronoms adverbials *ne + hi*. Aquests pronoms es combinen en un únic fonema [ɲ] que s'amalgama amb la *a* inicial del verb. L'infinitiu d'aquest verb en funció impersonal és *haure*: *ny'havie massa gen(t), davall d'aqueixes borses ny'ha un conill, deu de ny'haure una dotzena de paletes al poble, n'ha ny'hagut que s'hu ha cregut*.

3.10. Els numerals

Els numerals segueixen el paradigma general amb les excepcions: *zero* és pronunciat amb el so espanyol [β]; *dos* tant és masculí com femení i presenta *o* oberta [dós]; 17, 18, 19, 40 i 60 fan a Mequinensa *desset, devuit, denou, coranta* i *sixanta*; la conjunció *i* sempre separa les decenes de les unitats: *vint-i-quatre, trenta-i-set, cinquanta-i-tres, vuitanta-i-sis*, etc.

Milió és el castellanisme *milló/millons*.

Els ordinals són *prime(r)/a, segundo/a* (però *cosí prim* i *cosí segon*), *terce(r)/a, quart/a, quin(t)/a*. En general a partir de *quin(t)* el parlar de Mequinensa recorre a la parafrasi *lo que / lo qui fa...* per construir els ordinals: *lo qui fa vuit, la que fa catorze*, etc. O directament *lo sis, l'onze*. També se senten les formes castellanenes *lo setimo, l'octavo*, etc.

3.11. El pronom neutre *ho*

En el parlar de Mequinensa aquest pronom és, sempre [u]: *hu farà malbé, hu hai patit mol(t), fes-hu, sentir-ho* [sentíu], *no é per dir-ho* [noéperdíu].

Hu precedit dels pronoms *me, te, se* dóna lloc a les combinacions *me-hu, te-hu, se-hu i*, amb menor vigència, *m'hu, t'hu, s'hu*. Aquesta última combinació no la trobem mai en posició enclítica: *te hu hai dit, t'hu ha pagat, mira-te-hu bé, s'hu ha cregut, mira-se-hu, amaga-me-hu bé*.

3.12. El pronom personal de 1.ª persona quan va precedit de preposició manté la forma *io* (veg. 3.5.1.): *això hu has fet per io, vet aquí perquè a io no em diu res, no sabràs res més de io, esta ceba é pa io, dorm sense io*.

3.13. Adverbis, preposicions i conjuncions

Mica és l'adverbi per indicar certa quantitat i gens. Coexisteix, però amb molta menor vigència, amb *gota*: *no li tinc mica d'anveja, no tinc mica aigua, no tinc gota de gana*.

'Força' és obsolet, s'empra *a manta*.

Apoquetet i *aspaciet* tenen el significat de fer alguna cosa pausadament o dir alguna cosa amb veu baixa i pausadament: *minges massa aspaciet, dis-hu més apoquetet*.

'Mentre' és *mentres*. També s'usa, en especial entre els parlants més grans *mistan(t)*: *mistan(t) tu sopes io pendre la fresca, mentres ny'hasgo rucs faran aubardes*.

'Abans' és *antes*. *Adés* té plena vigència però només orientat cap al passat: *ia t'hu hai dit adés: fenyà feta no fa estorb*.

'Abans d'ahir' i 'demà passat' presenten les formes clàssiques *después-ahi(r)* i *después-demà*. *Dellà* només apareix fossilitzat en el topònim *Dellà-Segre*. *Anit* sempre és la nit passada.

'Aviat' no s'usa, substituït per *pronte* i *alego/lego*: *alego obrarem al mas. Lego hu dius, pero prone se sabrà*.

Així alterna amb *aixina*, *aixines*: *no hu fajos aixines, fes-hu així. Aixina s'ha de fe(r)*.

Casi alterna amb *gairebé*: *casi caic, sort que m'has agarrat perquè gairebé no s'hi veu*.

Agon i secundàriament *aun*, és l'adverbi de lloc: *agon estan les bledes?, a un vas?, d'agon menos te penses salte la llebre*.

'Dintre' és sempre *dins* i, com en el cas de *prop*, no s'usa mai sense la preposició *a*: *antes vivies més a prop nostre que d'ell, fica les cireres a dins de la cistella*.

'Després', 'menys' i 'enlloc' són sempre *después*, *menos* i *a cap puesto*: *después de tot lo que m'has fet al menos podries escriure'm, a cap puesto trobaràs millo(r) amic*.

Su és usat amb el sentit de 'sinó, més que': *no ny'havie su cinc, no esta(v)e su l'amo*.

A casapenes s'usa amb el sentit de 'a penes' però només les generacions més grans: *a casapenes han quedat un parell de cases al poble vell*.

'Llavors' és *llavons/allavons/allavontes* formes que suposen analogia amb els plurals dels tipus *cançó/cançons* o *pila(r)/pilans*.

Encà alterna amb *encara*: *encara que no vingos, soparé. Encà no has ancés lo foc?*

Gaire presenta flexió de gènere i nombre: *no é gaire ric, no té gaires amics, no tinc gaira gana, no sé gaires coses*.

Prou té flexió de gènere i nombre: *no en sé prou, ia tinc prous mals de cap, ia tinc prouta gana, m'ha amagat proutes coses pa qué ara me'l crega*.

'Sota' i 'sobre' no es fan servir substituïts per *davall* i *damun(t)*: *amaga't davall lo llit, astira't damun(t) la mesa*.

'Fins' és *hasta*, i secundàriament *hasda*: *hasta que no cridos no hu faré, hasda aquí [asdakí], hasda ara [asdára]*.

La preposició *a* introdueix, d'acord amb el sistema castellà, el complement directe: *aguardem als de Torren(t)*.

En i *amb* es confonen en *en*: *com vols les aulives en u sense pinyol?* Trobem un cas de *amb* fossilitzat en la paraula *carambou* ← *coc-amb-ou*.

Cap a és gairebé inusitat a Mequinensa on es fa servir *cara* i, sobretot, *enta*: *enta agon vas? Entamun(t) u entavall, pero cara a la mort*. Només trobem *cap* en alguna locució adverbial: *cap al tard*.

La preposició *per* manté, en general, la *-r*: *hu ha fet per tu, hu digüen per Faió*. Però *per* no només perd la *-r* en combinació amb l'article masculí *lo/llos* (veg. 3.1.) sinó també, en dicció ràpida, davant l'article femení *la/lles* i el neutre *lo*: *caminà(v)em pe(r) les hortes, de maitinada corriem pe(r) la glera, sentisco asco pe(r) lo teu*.

La preposició 'per a' és sempre *pa*. Es contrau amb l'article masculí *lo/llos*, davant d'infinitiu amb *a-*, i els demostratius *aquí* i *allí/allà*: *la madrilla é pa io i el barb pa tu, un bocí pals gossos i l'altre pal furó, p'ancendre la palla no cal massa foc, això é p'aquí i allò p'allà*.

La preposició *de* s'elideix davant *a-*, *e-* i *o-*, però es manté sense elisió, en general, davant *u-* i *i-*: *una barra d'a quart, d'aquesta no en vull, samarretes d'estiu i de hivern, de una cosa u altra ham de mori(r), pantalons d'home i faldetes de dona*.

'Doncs' és obsolet; sempre és *pos*. 'Però' és *pero*.

La conjunció adversativa *o* a Mequinensa fa *u*, tret que vaja seguida per mot amb *u* o *o* en síl·laba inicial, llavors fa *o*: *u ella o io, pero les dos alhora no pot se(r), o una u l'altra, u dit o ungla, o poc u massa, u riure o plora(r), o truques tu o truco io*.

3.14. La flexió verbal

3.14.1. Verbs regulars. El present d'indicatiu

	-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
<i>io</i>	cant- <i>o</i>	perd- <i>o</i>	dorm- <i>o</i>	serv- <i>isco</i>
<i>tu</i>	cant- <i>es</i>	perd- <i>s</i>	dorm- <i>s</i>	serv- <i>isses</i>
<i>ell/ella</i>	cant- <i>e</i>	perd-	dorm-	serv- <i>ís</i>
<i>nantres</i>	cant- <i>em</i>	perd- <i>em</i>	dorm- <i>im</i>	serv- <i>im</i>
<i>valtres</i>	cant- <i>eu</i>	perd- <i>eu</i>	dorm- <i>iu</i>	serv- <i>iu</i>
<i>ells/elles</i>	cant- <i>en</i>	perd- <i>en</i>	dorm- <i>en</i>	serv- <i>issen</i>

Les formes en *-am*, *-au* del plural dels verbs en *-ar*, que se senten prou en el català de la comarca veïna del Matarranya, a Mequinensa són obsoletes, tret d'alguna cançó infantil o alguna frase feta: *est é el pare/est é la mare/es fa sopes/es se les minge totes/i es fa: marramiu, marramiu/que a mi no me'n dixau.*

Com en català nord-occidental general és sistemàtica la desinència *-e* en la tercera persona del singular del present d'indicatiu en els verbs en *-ar*, desinència que també trobem en l'imperfet d'indicatiu i en el condicional de tots els verbs.

3.14.2. El present de subjuntiu

-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
cant- <i>a</i>	perd- <i>a</i>	dorm- <i>a</i>	serv- <i>isca</i>
cant- <i>os</i>	perd- <i>os</i>	dorm- <i>os</i>	serv- <i>iscos</i>
cant- <i>o</i>	perd- <i>o</i>	dorm- <i>o</i>	serv- <i>isco</i>
cant- <i>em</i>	perd- <i>em</i>	dorm- <i>im</i>	serv- <i>im</i>
cant- <i>eu</i>	perd- <i>eu</i>	dorm- <i>iu</i>	serv- <i>iu</i>
cànt- <i>on</i>	pèrd- <i>on</i>	dòrm- <i>on</i>	serv- <i>íscan</i>

Les formes en *o* en el present de subjuntiu són les generals en tots els verbs. Trobem formes amb *e* només en casos molt concrets (veg. 3.5.2.).

Al costat de les formes *-em* i *-eu*, per a la primera i segona persona del plural dels verbs en *-ar* i *-er/-re*, i les formes *-im* i *-iu* per a les mateixes persones del verbs en *-ir*, també trobem, però amb menor vigència, formes amb *-éssem/-ésseu* i *-íssem/-ísseu*, formes influïdes analògicament per les formes de l'imperfet de subjuntiu.

3.14.3. El participi de totes les conjugacions només presenta una forma invariable.

-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
cant- <i>at</i>	perd- <i>ut</i>	dorm- <i>it</i>	serv- <i>it</i>

3.14.4. L'imperatiu

cant- <i>a</i>	perd	dorm	serv- <i>ís</i>
cant- <i>o</i>	perd- <i>o</i>	dorm- <i>o</i>	serv- <i>isco</i>
cant- <i>em</i>	perd- <i>em</i>	dorm- <i>im</i>	serv- <i>im</i>
cant- <i>eu</i>	perd- <i>eu</i>	dorm- <i>iu</i>	serv- <i>iu</i>
cànt- <i>on</i>	pèrd- <i>on</i>	dòrm- <i>on</i>	serv- <i>íscan</i>

3.14.5. L'imperfet d'indicatiu

-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
cant- <i>ava</i>	perd- <i>ia</i>	dorm- <i>ia</i>	serv- <i>ia</i>
cant- <i>aves/-aes</i>	perd- <i>ies</i>	dorm- <i>ies</i>	serv- <i>ies</i>
cant- <i>ave/-ae</i>	perd- <i>ie</i>	dorm- <i>ie</i>	serv- <i>ie</i>
cant- <i>àvem/-àem</i>	perd- <i>iem</i>	dorm- <i>iem</i>	serv- <i>iem</i>
cant- <i>àveu/-àeu</i>	perd- <i>ieu</i>	dorm- <i>ieu</i>	serv- <i>ieu</i>
cant- <i>aven/-aen</i>	perd- <i>ien</i>	dorm- <i>ien</i>	serv- <i>ien</i>

La primera persona i la tercera del singular de tots els verbs, com en gran part del català nord-occidental, presenten formes diferents en la desinència, *-a* per a la primera persona i *-e* per a la tercera, cosa que evita el sincretisme de formes i l'ambigüitat que de vegades es dona en altres parlars quan aquestes formes verbals són utilitzades sense pronoms en situacions favorables a l'ambigüitat.

La *-v-* intervocàlica de la desinència de l'imperfet d'indicatiu dels verbs en *-ar* cau molt sovint en totes les persones, tret de la primera del singular que la conserva sempre per tal d'evitar el sincretisme amb la tercera persona del singular. La dicció ràpida afavoreix les formes sense *-v-*.

El verb *témer*, gairebé obsolet en el parlar de Mequinensa substituït per *tindre po(r)*, presenta, en els parlants que l'empren, *-v-* en la primera persona del singular de l'imperfet d'indicatiu: *io temiva, tu temies, ell temie...*

3.14.6. L'imperfet de subjuntiu

-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
cant- <i>essa/és</i>	perd- <i>essa/és</i>	dorm- <i>issa/ís</i>	serv- <i>issa/ís</i>
cant- <i>esses</i>	perd- <i>esses</i>	dorm- <i>isses</i>	serv- <i>isses</i>
cant- <i>és</i>	perd- <i>és</i>	dorm- <i>ís</i>	serv- <i>ís</i>
cant- <i>éssem</i>	perd- <i>éssem</i>	dorm- <i>íssem</i>	serv- <i>íssem</i>
cant- <i>ésseu</i>	perd- <i>ésseu</i>	dorm- <i>ísseu</i>	serv- <i>ísseu</i>
cant- <i>essen</i>	perd- <i>essen</i>	dorm- <i>issen</i>	serv- <i>issen</i>

La desidència verbal de l'imperfet de subjuntiu és la general del català nord-occidental, tret de la primera persona del singular on trobem la forma *-és* en els verbs de les conjugacions *-ar* i *-er/-re*, i *-ís* en els verbs en *-ir* i incoatius, formes més esteses en el català nord-occidental, al costat de les formes *-essa* i *-issa* molt més general en el parlar de Mequinensa. Aquestes formes *-essa/-issa* fan que no hi haja sincretisme entre la primera i la tercera persona del singular.

3.14.7. El perfet simple és desconegut, substituït sempre pel perifràstic: *vai, vas, va, vam, vau, van* + infinitiu. Les úniques formes que es mantenen són *hagué* (veg. 3.14.10.5.) i *degué* en la perífrasi amb infinitiu, però acompanyant també de les formes d'*ana(r)* i mantenint-se invariable com si fos un infinitiu més: *vai degué de córre(r), vas degué de beure mol(t) anit*, etc. Altrament l'infinitiu és *deure*: *li vai queda(r) a deure moltes coses*.

3.14.8. El futur coincideix del tot amb els paradigmes de la llengua general.

El condicional coincideix gairebé del tot amb els paradigmes del català més general. Només que, com en els imperfets, el parlar de Mequinensa distingeix entre la primera, terminació amb *-a*, i la tercera, terminació amb *-e*, persona del singular.

3.14.9. La *-r* dels infinitius acabats en síl·laba tònica no es sensibilitza mai, ni quan es combina aquesta forma verbal amb pronoms enclítics: 'hem de cremar-los, heu d'estimar-vos, sentir-ho, estar-hi' fa, en el parlar de Mequinensa: *ham de crema(r)'ls* [ámdekremáls], *hau d'astima(r)-us* [áudastimáus], *sentí(r)-hu* [sentíu], *asta(r)-hi* [astái].

3.14.10. Verbs irregulars

3.14.10.1. El verb *se(r)* presenta algunes variacions sobre el paradigma del català general.

Ind. Pres.	Subj. Pres.	Futur	Condic.	Subj. Imp.	Imperatiu
<i>sóc</i>	<i>sigá</i>	<i>siré</i>	<i>siria</i>	<i>fossalfos</i>	
<i>es</i>	<i>sigos</i>	<i>siràs</i>	<i>siries</i>	<i>fosses</i>	<i>sigos</i>
<i>él/és</i>	<i>sigo</i>	<i>sirà</i>	<i>sirie</i>	<i>fos</i>	<i>sigo</i>
<i>som</i>	<i>siguem</i>	<i>sirem</i>	<i>siríem</i>	<i>fóssem</i>	<i>siguem</i>
<i>sou</i>	<i>sigueu</i>	<i>sireu</i>	<i>siríeu</i>	<i>fósseu</i>	<i>sigueu</i>
<i>són</i>	<i>sígon</i>	<i>siran</i>	<i>sirien</i>	<i>fossen</i>	<i>sígon</i>

La tercera persona de l'indicatiu present presenta gairebé sempre la forma *é*. Només quan va seguida de la preposició *en* (= amb) i, en especial, després de pausa, pot presentar la forma *és*: *és que sempre m'anganyes, és en tu que em vull casa(r), és que sempre m'has de porta(r) la contrària?*

En el futur i el condicional del verb *se(r)* la iod ha tancat en *-i*- la *-e*- del radical a les formes rizotòniques.

El participi és *set* i el gerundí és *siguen(t)*.

3.14.10.2. Els infinitius dels verbs 'voler, valer, poder, tenir i venir' presenten les formes analògiques *vulgue(r)*, *valdre*, *pugue(r)*, *tindre* i *vindre*. Els gerundis analògics d'aquests verbs són: *vulguen(t)*, *valguen(t)*, *puguen(t)*, *tinguen(t)* i *vinguen(t)*.

Els participis de *tindre*, *vindre* i *nàixe(r)*, i derivats, són *tengut*, *vengut* i *naixcut*. L'imperatiu de *tindre* és *ti/tingos*: *ti*, *això é pa tu*, *tingos una mica de paciència*.

3.14.10.3. L'únic imperfet fort que se sent són les formes del verb *du(r)*: *duia*, *duies*, *duie*, *duiem*, *duieu*, *duien*.

Els imperfets forts són febles a Mequinensa, com en la llengua clàssica.

caure: *caïa*, *caïes*, *caïe*, *caïem*, *caïeu*, *caïen*.

creue: *creïa*, *creïes*, *creïe*, *creïem*, *creïeu*, *creïen*.

di(r): *dia*, *dies*, *die*, *díem*, *díeu*, *dien*.

fe(r): *fia*, *fies*, *fie*, *fiem*, *fiéu*, *fien*.

raure: *raïa*, *raïes*, *raïe*, *raïem*, *raïeu*, *raïen*.

riure: *reïa*, *reïes*, *reïe*, *reïem*, *reïeu*, *reïen*.

traure: *traïa*, *traïes*, *traïe*, *traïem*, *traïeu*, *traïen*.

veure: *via*, *vies*, *vié*, *viem*, *viéu*, *vien*.

Els anteriors verbs, tret de *fe(r)*, tenen -g- antihiàtica en la primera i segona personal del plural del present d'indicatiu i en el gerundi: *creguem*, *cregueu*, *creguen(t)*; *diguem*, *digueu*, *diguen(t)*; *traguem*, *tragueu*, *traguen(t)*, etc.

El verb *caure* no té -g- antihiàtica per evitar el sincretisme amb les formes del verb *caga(r)*: *caguem*, *cagueu* i *cagan(t)*. I així fa *caem*, *caeu* i *caen(t)*.

Aquests verbs, que tenen -g- antihiàtica, i la resta acabats en -ure tenen velarització analògica en la tercera persona del plural del present d'indicatiu: *cagüen*, *cregüen*, *digüen*, *rigüen*, *ragüen*, *tragüen*, *vegüen*, *mogüen*, *ascrigüen*, *plogüen*, *begüen*, *degüen*, *vigüen*, etc.

La primera persona singular del present d'indicatiu del verb *traure* és *traic*.

L'imperatiu de *di(r)* és *dis/digos*: *dis-los la veritat*, *digos: vindràs o no vindras?*

3.14.10.4. Els verbs, del català general, acabats en -oure que tenen -v- en la primera i segona persona del plural del present d'indicatiu i en el gerundi presenten, entre els parlants jòvens mequinensans, -g- per analogia amb les desinències del present de subjuntiu que tenen formes amb -g-. Així trobem: *moguem*, *mogueu*, *moguen(t)*; *ploguen(t)*, etc., mentre la gent gran fan *movem*, *moveu*, *moven(t)*, *ploven(t)*.

3.14.10.5. El verb 'haver'. L'infinitiu és *hagué*, forma verbal que només trobem en el perfet perifràstic i que, possiblement, té l'origen en el perfet simple, avui obsolet al parlar de Mequinensa. El participi és *hagut* i el gerundi és l'anàlogic *haguen(t)*.

Ind. Present	Ind. Imperfet	Sub. Present	Sub. Imperfet
<i>hai</i>	<i>havia</i>	<i>hasga</i>	<i>haguessa/-és</i>
<i>has</i>	<i>havies</i>	<i>hasgos</i>	<i>haguesses</i>
<i>ha</i>	<i>havie</i>	<i>hasgo</i>	<i>hagués</i>
<i>ham/hem</i>	<i>haviem</i>	<i>haguem</i>	<i>haguéssem</i>
<i>hau</i>	<i>havieu</i>	<i>hagueu</i>	<i>haguésseu</i>
<i>han</i>	<i>havien</i>	<i>hàsgon</i>	<i>haguessen</i>

La primera personal del plural del present d'indicatiu és, en general, *ham* però si va seguida de consonant labial, per desfer el sincretisme amb la tercera del plural, presenta la forma *hem*: *no hem [em] vist res ≠ no han [am] vist res, hem ficat, hem posat*, etc. Però nantres *ham cregut, ham dit*, etc.

La primera, segona i tercera persona del singular i la tercera del plural del present de subjuntiu alternen, segons els parlants, les formes amb velar sorda -g- amb la corresponent sonora -k-: *ny'hasco/ny'hasgo, hasga/hasca*, etc.

Al subjuntiu present també trobem l'alternança *haguem/haguéssem* i *hagueu/haguésseu* que ja hem descrit en 3.1.2.

La funció impersonal del verb 'haver' ja s'ha vist en 3.9.

El verb *haure* amb significat de 'tenir' es conserva en el refrany: *afortunat/da aquell/a que et voldrà i no et podrà haure*.

3.14.10.6. El verb *fe(r)* té el participi *fet*, el gerundi *fen(t)* i l'imperatiu *fes*.

El present d'indicatiu és *fai, fas, fa, fem, feu, fan*.

El present de subjuntiu és *faja, fajos, fajo, fem/féssem, feu/ fésseu, fàjon*.

L'imperfet d'indicatiu és *fia, fies, fie, fiem, fieu, fien*.

L'imperfet de subjuntiu és *fessa/fes, fesses, fes, féssem, fésseu, fessen*.

La resta de formes del verb *fe(r)* segueix el paradigma del català nord-occidental general.

3.14.10.7. Al verb *senti(r)* la iod ha tancat en *i* la -e- del radical a les formes rizotòniques: *sinto, sin(t)s, sin(t), sentim, sentiu, sinten*.

3.14.10.8. Hi ha la tendència, molt forta, entre els parlants de Mequinensa, en especial els més jòvens, a fer incoatius verbs que en català general són purs ara per ara. Així trobem que formes com *sinto*, *dormo*, *ixco* esdevenen sovint *sentisco/sintisco*, *dormisco*, *aixisco*.

El verb *menti(r)* presenta l'increment propi dels verbs incoatius *-isc-* però hi ha partants que encara el fan pur: *mino*, *min(t)s més que els diaris*. En general és *mentisco/mintisco*, *mentisses/mintisses*, *mentís*, *mentim*, etc.

El present de subjuntiu del verb *mori(r)* presenta dues formes: una sense increment *-isc-*, entre la gent gran, i una altra amb aquest increment entre la gent més jove.

<i>múria</i>	<i>morisca</i>
<i>múrios</i>	<i>moriscos</i>
<i>múrio</i>	<i>morisco</i>
<i>morim</i>	<i>morim</i>
<i>moriu</i>	<i>moriu</i>
<i>múrion</i>	<i>moríscion</i>

3.14.10.9. Els verbs *cabre* i *sabe(r)* presenten algunes variacions en el seu paradigma verbal que els diferencia del català general, en concret en el present i en l'imperfet de subjuntiu que fan:

<i>cabre</i>		<i>sabe(r)</i>	
Present	Imperfet	Present	Imperfet
<i>càbia</i>	<i>cabiés/essa</i>	<i>sàbia</i>	<i>sabiés/sabiessa</i>
<i>càbios</i>	<i>cabiesses</i>	<i>sàbios</i>	<i>sabiesses</i>
<i>càbio</i>	<i>cabiés</i>	<i>sàbio</i>	<i>sabiés</i>
<i>cabem</i>	<i>cabiésem</i>	<i>sabem</i>	<i>sabiésem</i>
<i>cabeu</i>	<i>cabiésseu</i>	<i>sabeu</i>	<i>sabiésseu</i>
<i>càbion</i>	<i>cabiessen</i>	<i>sàbion</i>	<i>sabiessen</i>

Aquestes formes amb *-b-* alternen, amb menor vigència, amb formes que presenten l'oclusiva sorda corresponent *-p-* en la primera, segona i tercera persona del singular i en la tercera del plural del present; i en tot el paradigma de l'imperfet: *càbia/càpia*, *sàbios/sàpios*, *sabiesses/sapiesses*, etc.

La segona persona del present d'indicatiu del verb *sabé(r)* es *sas* i la primera del singular del present d'indicatiu del verb *cabre* és *càbio/càpio*.

3.14.10.10. El verb *auri(r)* 'obrir' és, al parlar de Mequinensa, incoatiu. El participi és *aubert*, el gerundi *aurin(t)* i l'imperatiu *aurís*, *aurisco*, *aurim*, *auriu*, *auriscon*. La resta del paradigma d'aquest verb és:

Ind. Pres.	Ind. Imp.	Futur	Cond.	Sub. Pres.	Sub. Imp.
<i>aurisco</i>	<i>auria</i>	<i>auriré</i>	<i>auriria</i>	<i>aurisca</i>	<i>aurís/issa</i>
<i>aurísses</i>	<i>auries</i>	<i>auriràs</i>	<i>auriries</i>	<i>auriscos</i>	<i>aurisses</i>
<i>aurís</i>	<i>aurie</i>	<i>aurirà</i>	<i>auririe</i>	<i>aurisco</i>	<i>aurís</i>
<i>aurim</i>	<i>auríem</i>	<i>aurirem</i>	<i>auriríem</i>	<i>aurim</i>	<i>auríssem</i>
<i>auriu</i>	<i>auríeu</i>	<i>aurireu</i>	<i>auriríeu</i>	<i>auriu</i>	<i>aurísseu</i>
<i>aurissen</i>	<i>aurien</i>	<i>auriran</i>	<i>auririen</i>	<i>auriscon</i>	<i>aurissen</i>

4. Lèxic

4.1. Al parlar de Mequinensa trobem els mots específics dels parlars occidentals: *agrana(r)*, *aladre*, *arna*, *banya(r)*, *bancal*, *bes*, *bres*, *carrasca*, *catxap*, *coralet*, *corde(r)*, *aspill*, *farnaca*, *paloma/palometa*, *panís*, *pigota*, *popa*, *popa(r)*, *rabosa*, *roig*, *rome(r)*, *timó*, *xop*, etc. per 'escombrar, arada, rusc, mullar, feixa, petó, bressol, alzina, llorigó, bitxo, xai, mirall, llebrató, papallona/papallona de la llum, blat de moro, verola, mamella, mamar, guineu/guilla, vermell, romaní, farigola, pollancre': formes orientals.

4.2. Mots que tenen el mateix ètim i presenten formes diferents en el parlar de Mequinensa i en la llengua literària més general: *acaça(r)*, *d'amagot*, *baül*, *bigot*, *carabassa*, *caragol*, *cordell*, *fréctic/ga*, *garbinada*, *garrut*, *llemén*, *llimó*, *mangrana*, *pataca*, *professó*, *roquissal*, *sopluig*, *tavà*, *tea*, *tovalla*, *vànua*, etc. per 'encalçar, d'amagat, bagul, bigoti, carbassa, cargol, cordill, feréstec, garbí, garrell, llemenà, llimona, magrana, patata, processó, roquissar, aixopluc, tàvec, teia, tovallola, vànova'.

4.3. Mots que no sempre trobem en el català general, i de vegades ni tan sols en el català nord-occidental, que trobem en el parlar de Mequinensa i en parlars de poblacions veïnes amb la mateixa forma o semblants (només definim aquells mots no recollits en el DGLC de Pompeu Fabra, o si han estat recollits en aquest diccionari en el parlar de Mequinensa tenen altres accepcions, o només una de les que s'indiquen al DGLC (sisena edició): *ablai(r)* 'adolorir, estar abatut per cansament', *aborna(r)* 'empendre, escometre (algú) per fer-li una demanda: *me va aborna(r)* només *antra(r)* al *café*. Pendre un camí, una direcció: *van aborna(r)* *costa amun(t)*', *abrabona(r)* 'atacar, lluitar cos a cos', *acotona(r)* 'abassegar, acaparar: *ho vols acotona(r)* *tot*', *adoba(r)* 'reparar', *afona(r)*, *aforra(r)* 'fer diners i no despendre'n',

açarrampilla(r) 'Fig. fermar amb dents i ungles', *aida(r)*, *aixireca* 'llegum assecada amb tavella inclosa', *aixoreja(r)* 'airejar', *ajoca(r)* 'ajupir-se', *alça(r)* 'desar', *alifara*, *amosta* 'embosta/almosta', *anafora* 'sínia', *angorfa* 'golfes', *apega(r)* 'contagiar', *argalla(r)* 'embrutar, tacar d'oli', *argoleta* 'espècie de selló', *arjau*, *arrapa(r)* 'arreplegar amb afany alguna cosa del terra, en especial confits en una celebració, en un bateig, etc.', *ascla(r)*, *ascurina* 'fosca', *asimort* 'ase mort: *pese com un asimort*', *assemella(r)* 'semblar-se', *assola(r)*, *assut*, *astrós* 'a la mina les pedres i el carbó que resten al trebol de les galeries', *atansa(r)* 'apropar-se. Només en frases negatives, interrogatives i imperatives: *no t'atansos, que et fotre. Ara t'atanses?, Atansa't!*', *ataïlla(r)*, *avia(r)*, *aumedía* 'plataforma flotant feta de troncs per transportar-los pels rius', *aumet* 'cingle a la vora d'un riu'.

Bacinada, *baciol* 'poca-solta', *balandram* 'malvestit i maldestre de moviments', *baldado(r)* 'gronxador', *balda(r)* 'gronxar', *baldragues* 'despenjonat, persona a qui no li escau bé la roba que du', *banastra* 'covaneta', *barandat* 'barana', *barbitxol* 'barb petit', *bardo* 'pallissa, tonyina', *barrina(r)*, *barrinol* 'solar urbà sense edificar', *batan* 'pallissa, bardo', *becada* 'becaina', *beca(r)*, *birla* 'bitlla', *bocí* 'tros de qualsevol cosa ('tros' és obsolet)', *bonatxa* 'massa bo i condescendent', *brosta*, *bursada*, *burrufall* 'fullaraca', *butoni* 'papu'.

Cabanyera 'camí ramader de dret públic', *cabiró*, *cabuseta* 'tombarella', *ca(p)bussó* 'acció de capbussar-se', *cagaleta* 'cadascuna de les boles dures que constitueixen els excrements de les cabres, ovelles, etc.', *cala* 'entrada d'escasa profunditat que fan els rius', *calamuixó* 'calamarsó, calamarsa lleugera', *calce(r)*, *camal*, *camallada* 'gambada', *cantamisses* 'plegamans', *caloi* 'desvalgut, indefens', *canalobre* 'canelobre. Estalactita de glaç, mucositats, etc.', *canina* 'ullal', *cànte(r)*, *canyo* 'cova petita a l'interior de les cases i masos on es guarden aliments secs i, en especial, les tenalles plenes d'oli o aigua. Cova feta pels miners seguint una veta de carbó', *caparra* 'paparra', *capsot* 'poca-solta', *carambou* 'coca de Pasqua Florida en forma, generalment, de cèrcol que du ous durs de guarniment. (La canalla arrenca els ous durs, que encara tenen closca, del carambou i senyant-se canta la cançoneta: *aquí em pique/aquí em cou/lo dia Pasqua/xafarem l'ou*. Coincidint amb el moment que la senyal de la creu acaba s'estavella l'ou dur contra el propi front.)', *cardalina* 'cadernera', *caritat/llimosna* 'almoïna', *cartró*, *catacroc* 'cop sec', *catxamona* 'cop donat al clatell', *cendrolera* 'ventafocs', *cerç*, *cingueta* 'bala de jugar', *cobertora*, 'tapadora', *codís*, *colga(r)*, *conrea(r)* 'tractar bé, afalagar', *corredura*, *corrinxo* 'rotllana de persones', *cosset* 'armilla', *crivassa*, 'esquerda, en especial, en les durícies dels peus i mans', *cul-de-sac* 'atzucac aplicat, en especial, a les galeries mortes de les

mines', *cullerot* 'cap-gros', *cuteu* 'cotell curt emprat pels pagesos per tallar carrols de raïm, branquillons d'oliver, etc.'.

Da(r), *defora*, *dependre* 'apendre', *dentra(r)* 'entrar', *desencusa* 'excusa', *desori*, *despenjonat* 'persona descurada en el seu aspecte', *destalen(t)*, *desu(b)stanciat* 'poc-solta, que no diu les coses oportunament', *directa* 'galeria principal d'una mina', *doble* 'gruixut', *draga(r)* 'engolir viandes amb afany'.

Accihomo 'eccehomo: *astàs fet un accihomo*', *ampastra(r)* 'engrutar, encastar de manera barroera', *amposta(r)* 'alçar la vaixella a la post', *ampra(r)* 'manllevar diners', *ancomana(r)* 'apegar', *andiot* 'aturat, babau, bleda', *anguany*, *ansabata(r)* 'tornar sabateres les olives', *ansabona(r)*, *antra(r)* 'estrènyer-se la roba per haver estat rentada', *antrepussa(r)* 'entrebancar-se', *asbatull* 'rebombori', *asbatulla(r)* 'fer esbatull', *asbelec* 'bel', *ascàlem*, *ascaufet* 'batxiller, xafader. S'ha perdut el significat de escalfeta, petit braser; però com en el cas de *fe(r)* *safareig* (= xafardejar) s'ha produït un canvi semàntic: passar bugada al safareig i escalfar-se al voltant d'un braser són activitats que sovint es fan en companyia, cosa que provoca la conversa i, de vegades, la tafaneria', *ascaufit* 'humit i mal aixorejat', *ascantella(r)* 'oscarse', *ascapça(r)* 'remenar naips', *ascarabitxa* 'escarabat de cuina', *ascarbot* 'escamot', *ascardussa(r)* 'contestar de mala manera', *ascarrama(r)* 'eixarrancar-se', *ascarxiga(r)* 'esquitxar', *ascopina(r)* 'escopir', *ascorpió*, *asfuria(r)* 'espantar animals, en especial, voladors: mosques, moixons, etc.', *asgall* 'esquinç', *asgalla(r)* 'partir un cos fibrós seguint la direcció de les seues fibres', *asgatinya(r)* 'gatinyar', *asgumball* 'despenjonat', *asllisa(r)* 'lliscar, relliscar', *aspavil* 'alerta', *aspeat* 'molt cansat i adolorit per haver caminat massa', *aspenteja(r)* 'empènyer', *aspernega(r)*, *aspona*, *asprofidia(r)* 'obstinar-se a fer-se donar la raó', *asquelleja(r)* 'queixar-se verbalment contra algú', *asquelleta* 'persona insistent, esprofidiosa. Corcó', *astalenta* 'mala olor, pudor', *a astall* 'a preu fet', *astampido(r)* 'tauló col·locat a l'astrós de les galeries per evitar despreniments', *ou astralat* 'ou ferrat', *astropada* 'bursada, sarpada'.

Faldassos 'bolquers', *faldeta* 'faldilla', *faramalla*, *fardatxo* 'persona descurada en el vestir; el rèptil és *regandaix* però també se sap, en especial els hòmens (caçadors, pastors), que *fardatxo* és nom de rèptil, *farfallós*, *fat*, *fato* 'el conjunt de queviures per una setmana d'estada a la mina', *ferrolla* 'pala de ferro per recollir la cendra del foc. Fig. persona deixada, bruta', *fesomia*, *flassada*, *floca(r)*, *fondo*, *frontera* 'façana', *fumarrina* 'fumera', *fumeral*, *furta(r)*.

Gaiata, *de gaidó* 'de gairell', *galatxo* 'canal o braç de riu', *galiorka* 'dona alta de llargues cames', *gallerussa* 'coqueta, flirtejadora', *ganyi(r)* 'dordre's. Només usat en

frases negatives: *esta(v)e tan cansat que no podie ni ganyi(r)*, *ganyot* 'gargamella', *garganxó*, *gatera*, 'gatonera', *gavatxot* 'egoista, especialment aplicat a les criatures', *ges*, *gita(r)* 'ajoure's, ficar-se al llit', *glapa* 'llosa de l'astrós d'una mina que cau en un desprendiment', *gotelleres*, *guerxo*, *guisnada* 'cop de colze donat per sorpresa'.

Hortera 'cassola'.

Llantaim 'lletsó', *llangost* 'llagosta', *lloba* 'pestell', *llac* 'llot'.

Magenc 'petita crescuda del corrent del riu per efecte d'aviar les aigües de les preses destinades a moure turbines', *malfarjat* 'despenjonat', *mandola* 'fal·lus', *marmarrós* 'no trobarse gaire bé de salut, en especial aplicat a les criatures', *matxutxo* 'fort, massís', *meletxa* 'espècie de formigues petites', *melic*, *meló d'aulo(r)* 'meló comú, per distingir-lo del *meló de moro* (= síndria)', *mena(r)* 'moure's, només en frases negatives: *és un bon xiquet, ni es mene. Después de lo que li vai di(r) ni es va mena(r)*', *merdollí* 'despectivament persona petita, en especial aplicat a les criatures', *minja-robes* 'dragó', *mijana* 'illa al mig del riu', *molló* 'atracador, petit moll, a les ribes dels rius, en especial de l'Ebre. Fita. Als mollons de l'Ebre situats al peu de la vila es llançaven les escombreries, i d'aquest fet *molló* passà a significar, també, petit abocador d'escombreries situat en qualsevol indret, acumulació de coses inservibles, de fems, etc.', *mon(t)* 'l'extensió del terreny, conreat i no conreat, que no es rega', *morca* 'solatge de l'oli. Amb la morca es feia sabó de casa', *mortalera* 'mortaldat', *morrelleres* 'despectivament llavis', *mossa(r)* 'mossegar', *mossada*, *mostatxola* 'dolç de pasta molt consistent fet d'ametlla, ou, farina i sucre', *mursol* 'urçol', *mustrela* 'mostela. Senyal a la carn per efecte d'un pinçament'.

Noi 'xiquet. Petita vena de pedra enmig d'una veta de carbó'.

Nyaula(r) 'udolar', *nyaulit* 'udol'.

Oreig 'estat atmosfèric', *orsen* 'anglèsisme pres del món del futbol (out side) utilitzat en qualsevol context amb significat de fuig, fora, ves-te'n. En general només l'usen els hòmens', *orxega(r)* 'vomitar, en especial els animals. Fig. expressar verbalment un pensament sense mirar-se gaire'.

Pàmfila, *panistra*, *panolla*, *parallofa* 'membrana exterior dels grans de raïm, en especial quan s'ha separat de la molla del gra', *paramen(t)* 'cada paret de les galeries de les mines', *patamoll*, *pedret* 'conjunt de grans roques, arrossegades per les plujes per valls i barrancs, situat a l'entrada d'aquestes depresions geogràfiques als llits dels rius', *peladussa* 'pela', *peleja(r)* 'lluïtar', *pendatxo* 'persona vestida manera estrofolària', *perdigana* 'perdiueta jove', *perea* 'mandra', *perxis* 'porxos', *pítima*, *pitxell*, *plega* 'col·lecta', *plega(r)* 'collir de terra. Deixar de treballar. Entendre alguna cosa

d'una conversa: *m'ascolte pero no plegue res, los vai senti(r) parla(r) i hu vai plega(r) tot.* Enregistrar imatges o sons: *això no hu plegos, tanca eixa màquina', porgueres, poricòs 'poruc', possiguetes 'pessigolles', preno 'pinso', primentó 'pebrot', pulça 'puça', punyada 'cop de puny'.*

Rail 'arrel', *rastellera, ratera, raure* 'arrencar amb les dents, en especial la carn dels ossos. Fig. ratar el cor, les entranyes, etc.', *rebuig* 'la part d'una cosa que, per la seua mala qualitat, ningú no ha volgut', *recapte, ren(t), replana(r)* 'aplanar un terreny', *revencillada* 'cop donat per sorpresa', *rogle* 'rotlle', *rompre* 'gastar per fregament, en especial el calçer i el vestit. Llaurar per primera vegada un bancal per preparar una nova sembra', *rondall* 'rondaire', *ròssec* 'l'escòria que queda un cop triat el carbó', *rubí* 'engrut', *rubinós* 'brut, engrudós'.

Saboc 'babau, poca-solta', *safandria, safarós* 'maldestre', *sana(r)* 'comprovar la qualitat d'un aliment tastant-lo', *sanglot* 'singlot', *sansa* 'pinyolada, en especial d'olives', *santapiga* 'centpeus', *santet* 'cromo', *sarabastrall* 'terrabastrall', *sargantilla* 'sargantana', *sarpada* 'grapada', *sarpal* 'grapada', *selló, senalla, senatxo* 'espècie de senalla', *serra* 'muntanya', *soldat* 'beguda feta de cafè i gasosa', *sompo* 'sonso', *sura(r)*.

Taleca, talladits 'papaorelles', *tararot, al tardet* 'al vespre', *tartanya, tello* 'bocí de rajoleta per jugar', *tenalla, tremolí, tort* 'borni', *tossa(r)* 'topar', *tossoló* 'topada de cap', *totxo* 'bastó. Rama seca', *trebol* 'sostre', *tria(r)* 'quallar-se la llet', *trossa* 'feix de llenya, en especial de romer', *truc* 'plataforma amb quatre rodes, sense laterals, emprada a les mines com a mitjà de transport', *turcatxo* 'tudó'.

Vespra 'vigília', *verós* 'fruit no madur', *volatam* 'aviram'.

Xafa(r), xeic 'vocatiu', *xila(r)* 'xisclar', *xelit* 'xiscle', *xeulit* 'so que es produeix xiulant', *xiulet* 'instrument per produir un so agut semblant al xeulit', *xolla(r)* 'esquilar, tallar el cabell a les persones', *xombat* 'ert'.

4.4. El parlar de Mequinensa distingeix entre *capsa* i *caixa* i entre *torca(r)* i *aixuga(r)*. *Vegada* alterna amb *camí* i *volta*. La contracció *ca* té plena vigència: *Ca la Vila, ca nostra, ca l'Astudianta, ca la veïna, ca (la) Glòria, ca teua*.

4.5. Alguns mots del parlar de Mequinensa són comuns amb l'aragonès: *onso* 'ós', la preposició *enta* 'cap a', *de fito fito* 'cara a cara', *magra* 'pernil', *tarti(r)* 'no dir res. Sempre s'usa en frase negativa: *ni va tarti(r)', torterol* 'turmell', *bonico/a* 'bonic'.

4.6. Els contactes de tot tipus dels parlants mequinensans amb regions dels dialectes orientals, en especial amb Barcelona, ha fet que s'haja introduït, amb fonètica oriental, alguns mots propis d'aquesta regió: *butifarra*, *llantia*, *mitges* 'calces'.

4.7. A més a més dels castellanismes corrents en el català general: *almel[x]a*, *assera*, *babero*, *bussion*, *calbo*, *caldo*, *ciego*, *cigarro*, *curba*, *guapo*, *huelga*, *pepino*, *peladilla*, *rato*, *resibo*, *sello*, *sèrio*, *sereno*, *sombrero*, *susto*, *tarde*, *trago*, etc. trobem, en el parlar de Mequinensa, castellanismes que o bé estan desapareixent en altres territoris de parla catalana o bé només són vius a Mequinensa i d'altres poblacions veïnes: *sobaco*, *servilleta*, *tenedo(r)* 'forquilla/forqueta', *làvios*, *pendientes* 'arracades', *cigüenya*, *cenicero* (però *endra*), *tortilla*, *otonyo*, *pastel* (però *pastisset*), *feo*, *llavero* (però *clau*), *cepillo*, *sòcio*, *apellit*, *adiós* (però alternant amb *adéu* i *dosiau* 'adéu siau'), *muro*, *pato*, *raio*, *ciervo* 'cèrvol', *silèncio*, *grave*, *acostumbra(r)* (però *costum*), *xarco*, *sombra*, *lutxa(r)*, *retxassa(r)*, *veneno* (però *virí dels animals*), etc.

Els cultismes d'origen llatí amb terminació -ITATE presenten, en general, la forma -*idat*: *universidat*, *tranquilidat*, *sociedat*, etc. Però *veritat*, *humitat*, etc.

Altres mots del parlar de Mequinensa poden ser interpretats pels parlants d'altres regions de llengua catalana com a castellanismes quan en realitat són formes pròpies d'alguns parlants occidentals que coincideixen formalment amb mots de la llengua castellana: *bellota*, *llava(r)*, *mançana*, *mesa* [méza], *paréixe(r)*, *rama*, *sapo*, *xic*, etc. o bé ja fa molt de temps que són presents en aquests parlars i han estat adaptats a llur fonètica: *calçotins*, *cançoncillos*, *guarnissione(r)*, *cutxaramandon* 'tafaner, que es fica en els assumptes dels altres', *perrot* 'moneda de 10 cèntims. Cosa de poc valor: açò val quatre perrots', *perreta* 'moneda de 5 cèntims', *sisquera* 'tant de bo, si més no', *tocino*, etc.

5. Bibliografia

Nota prèvia

S'ha tingut present, a l'hora de redactar "Aproximació al parlar de Mequinensa", l'obra literària dels escriptors mequinensans que han emprat la llengua catalana en la seua producció, com ara M. Pilar Febas, Marià Lòpez i Lacasa, Jesús Moncada, Joaquim Riau i Edmon Vallès (tots ells reflecteixen, en major o menor grau, característiques del català de Mequinensa –en general formes lèxiques, però en ocasions també trets morfològics–) però l'obra que ha estat objecte d'una observació més detallada ha estat la de Joaquim Riau perquè aquest

escriptor emprà un sistema ortogràfic que gairebé és una transcripció fonètica del parlar de la seua vila, sistema que des del punt de vista de normalització i codificació lingüística no és un exemple a seguir però que des del punt de vista de facilitar l'estudi del parlar de Mequinensa és una font d'informació molt valuosa, així és que sovint ens ha servit per confirmar les nostres observacions. Una mostra del sistema ortogràfic usat per Joaquim Riau pot il·lustrar millor que res aquesta nota prèvia:

Capsot es igual que soca,
aisó sí que ben igual
no li digos mun de sombra
calmilló li sabrà mal.

Capsot és igual que soca,
això sí que és ben igual
no li digos munt de sombra
que al millor li sabrà mal.

Los de Valldabó se queisen,
tot aisó no e per diu,
sels sequen les tomateres
per culpa dels de Veriu.

Los de Valldabó se queixen,
tot això no és per dir-ho,
se'ls sequen les tomateres
per culpa dels de Veriu.

Largoleta a la finestra
ils auverchins al cartró,
a mesdia un bon plat dolla
de munchetes u sigrons.

L'argoleta a la finestra
i els albergins al cartró
a migdia un bon plat d'olla
de mongetes o cigrons.

(Text original)

(Text adaptat)

ALCOVER, Antoni M.: "Una mica de dialectologia catalana" dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, IV, Palma de Mallorca, 1908-1909, pàg. 199-305.

ALCOVER, Antoni M.: "Dietari de l'eixida p'el Reyne de València i Catalunya Occidental" dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, X, Palma de Mallorca, 1918-1919, pàg. 165-252.

ALCOVER, Antoni M. i MOLL, Francesc de B.: *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 10 vols., Palma de Mallorca, 1930-1962.

ALLIÈRES, Jacques: "Le Subjonctif en "-o" du catalan occidental" dins *Estudis Romànics*, Institut d'Estudis Catalans, XII, Barcelona, 1963-1968, pàg. 255-265.

ALVAR, Manuel: *La frontera catalano-aragonesa*, Instituto "Fernando el Católico", Zaragoza, 1976.

ALVAR, Manuel: *Atlas Lingüístico y Etnográfico de Aragón, Navarra y la Rioja (ALEANR)*, Diputación Provincial de Zaragoza, 1979-1980.

- AMADES, Joan: "El vocabulari dels vells oficis de transport i de llurs derivats" dins *Butlletí de Dialectologia Catalana*, XXII, Barcelona, 1934, pàg. 59-239.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M.: *Gramàtica catalana*, Ed. Gredos, Madrid, 1962.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M.: *Gramàtica històrica catalana*, Ed. Tres i Quatre, València, 1981.
- BADIA I VILLAS, David: *Els arbres i arbusts del vedat de Fraga*, AFRAGA, Fraga, 1989.
- BARNILS, Pere: "Del català de Fraga" dins *Butlletí de Dialectologia Catalana*, IV, Barcelona, 1916, pàg. 27-45. Reproduït a *Archivo de Filología Aragonesa*, XLI, Zaragoza, 1988, pàg. 231-249.
- BELTRÁN I CABALLÉ, Joan S.: *L'estàndard occidental. Una proposta sobre l'estàndard català a les Terres del darrer tram de l'Ebre*, CIRIT, Barcelona, 1986.
- BLANC I GRAU, Miquel: *Refranyer del Matarranya*, Ed. El Llamp, Barcelona, 1983.
- BORAU, L.; MORET, H.; QUINTANA, A.; SANCHO, C.: *Literatura popular al Baix Aragó (Matarranya i Mequinensa)*, Instituto de Estudios Turolenses (en premsa).
- CASANOVA, Emili: "Evolució de la segona persona del singular del present d'indicatiu del verb *ser* en català" dins *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Tarragona-Salou, 1985, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CERVERA, Víctor: *Fabara. Memorias incompletas*, Grupo Cultural Caspolino, Soria, 1986.
- CID I CATALÀ, Josep: "Corrandes de l'Ebre (Ribera d'Ebre i Mequinensa)" dins *Miscel·lània del Centre d'Estudis Comarcals de la Ribera d'Ebre*, núm. 5, 1987, pàg. 52-66; núm. 6, 1988, pàg. 53-63; núm. 7, 1989, pàg. 59-68.
- CLARAMUNT I ADELL, Teresa: *Contalles. Així parlem a les comarques de la Franja*, Col·lecció "Pa de casa", núm. 1, Diputació General de Aragó, Zaragoza, 1985.
- COROMINES, Joan: "El parlar de Cardós i Vall Ferrera" dins *Butlletí de Dialectologia Catalana*, XXIII, 1935, pàg. 241-331. Reproduït a *Entre dos llenguatges*, Ed. Curial, vol. II, Barcelona, 1976, pàg. 19-67.
- COROMINES, Joan: "Els noms dels municipis de la Catalunya aragonesa" dins *Estudis de toponímia catalana*, Ed. Barcino, vol. II, Barcelona, 1970, pàg. 43-141.
- COROMINES, Joan: "Mots catalans d'origen aràbic" dins *Entre dos llenguatges*, Ed. Curial, vol. III, Barcelona, 1977, pàg. 68-177.
- COROMINES, Joan: *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, Ed. Curial, 9 vol., Barcelona, 1980-1991.
- ESTEVE I TEIXIDOR, F.: "Escorcoll dialectal a la Ribera baixa del Cinca" dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, IV, Palma de Mallorca, 1908-1909, pàg. 19-21.
- FABRA, Pompeu: *Diccionari General de la Llengua Catalana*, A. López Llausàs-Edit., Barcelona, 1932 (6.ª edició 1974).
- FABRA, Pompeu: *Gramàtica Catalana*, Ed. Teide, Barcelona, 1956 (10.ª edició 1981).
- FRAGO, Juan A.: "Sobre el léxico aragonés. Datos para el estudio de su frontera con el catalán noroccidental a mediados del siglo XV" dins *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Andorra 1979, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, pàg. 405-440.

- GALÀN I CASTAÑ, Josep: *El habla de Fraga*. Tesi de llicenciatura. Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Barcelona, 1973 (inèdita).
- GALÀN I CASTAÑ, Josep: *Estudis lèxics de la parla de Fraga I*, AFRAGA, Fraga, 1985.
- GALÀN I CASTAÑ, Josep: *Estudis lèxics de la parla de Fraga II i III*, AFRAGA, Fraga, 1987.
- GALÀN I CASTAÑ, Josep: *Refranyer fragatí*, Ajuntament de Fraga, 1987.
- GALÀN I CASTAÑ, Josep: *Cançoner fragatí*, Diputació General d'Aragó (en premsa).
- GILI I GAYA, Samuel: "Estudi fonètic del parlar de Lleida" dins *Miscelánea filológica dedicada a Antonio M. Alcover*, Palma de Mallorca, 1932, pàg. 241-255.
- GOMIS, Cels: "Alguns noms topogràfics propis de Mequinensa, Fayó, Nonasp, Fabara y Maella" dins *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, II, 1892, pàg. 53-54.
- GOMIS, Cels: "Follies particulars de Fraga, Mequinensa y Tortosa" dins *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, VII, 1897, pàg. 112-115.
- GRIERA, Antoni: *La frontera catalano-aragonesa*, Barcelona, 1914.
- GRIERA, Antoni: "La frontera del català occidental" dins *Butlletí de Dialectologia Catalana*, VI, 1918, pàg. 17-37 i VII, 1919, pàg. 69-79.
- GRIERA, Antoni: "El català occidental" dins *Butlletí de Dialectologia Catalana*, VIII, 1920, pàg. 35-59 i IX, 1921, pàg. 1-3.
- GRIERA, Antoni: *Atlas lingüístic de Catalunya (ALC)*, 8 vols., Barcelona, 1923-1964.
- GULSOY, Joseph: "El desenvolupament de les formes de Subjuntiu present català" dins *Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Cambridge, València, 1975, pàg. 27-59.
- HAENSCH, Günther: "Las hablas de la Alta Ribagorza" dins *Archivo de Filología Aragonesa*, X-XI, 1958-59, pàg. 57-193.
- HEIM, Walter i QUINTANA, Artur: "La llengua de Santiago Vidiella" dins *Pa de Casa. Converses sobre coses passades i presents de la vila de Calaceit*, Col·lecció "Pa de Casa", núm. 2, Santiago Vidiella Jassà, Diputació General de Aragón, Zaragoza, 1984.
- MARTÍ I CASTELL, Joan: *Contribució a l'estudi del dialecte occidental*, Diputació de Tarragona, 1971.
- MASSIP I BONET, M. Àngels: *Aproximació descriptiva del parlar tortosí*, Institut d'Estudis Tarraconenses, Tarragona, 1989.
- MOLL, Francesc de B.: "La flexió verbal en els dialectes catalans" dins *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, II, 1929, pàg. 73-184; III, 1930, pàg. 73-168; IV, 1931, pàg. 9-104, i V, 1932, pàg. 9-72.
- MOLL, Francesc de B.: *Gramàtica catalana*, Ed. Moll, Palma de Mallorca, 1979.
- MONCLÚS, Joaquim i QUINTANA, Artur: "El català a l'Aragó" dins *II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Àrea d'Història de la Llengua*, València, 1989, pàg. 195-212.
- MORET I COSO, Hèctor: *Escrits en català a "La Ribera del Cinca" (Fraga 1929-1931)*, Institut d'Estudis del Baix Cinca, Calaceit, 1991.

- NADAL, Josep M. i PRATS, Modest: *Història de la Llengua Catalana*, Edicions 62, Barcelona, 1982.
- NAVARRO TOMÁS, Tomás: *Atlas lingüístico de la Península Ibérica (ALPI)*, Madrid, 1962.
- QUINTANA I FONT, Artur: "El lèxic de la Codonyera (Baix Aragó)" dins *Actes del Quart Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Basilea, 1976*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, pàg. 223-233.
- QUINTANA I FONT, Artur: "La llengua de Jesús Moncada" dins *Boletín del Centro de Estudios Bajoaragoneses*, núm. 4-5, Alcañiz, 1983, pàg. 225-238.
- QUINTANA I FONT, Artur: *La nostra llengua. Gramàtica de llengua catalana*, Col·lecció "Pa de Casa" núm. 3, Diputació General de Aragó, Zaragoza, 1984.
- QUINTANA I FONT, Artur: "El parlar de la Codonyera. Resultats d'unes enquestes" dins *Estudis Romànics*, XVII (1976-1980), Barcelona, 1987, pàg. 1-253.
- QUINTANA I FONT, Artur: "Els parlars del Baix Matarranya" dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, 16, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987, pàg. 155-187.
- QUINTANA I FONT, Artur: *El català a l'Aragó*, Ed. Curial, Barcelona, 1989.
- RAFELS I FONTANALS, Joaquim: "Àrees lèxiques en una zona de encrucijada lingüística" dins *Revista de Filologia Espanyola*, LVII, Madrid, 1974-1975, pàg. 231-275.
- RAFELS I FONTANALS, Joaquim: "Consideraciones léxico-semánticas a partir de una investigación espacial exhaustiva (Bajo Aragón meridional de habla catalana)" dins *Revista Española de Lingüística*, VII, Madrid, 1977, pàg. 136-170.
- RAFELS I FONTANALS, Joaquim: *La lengua catalana fronteriza en el Bajo Aragón meridional. Estudio fonológico*, Universidad de Barcelona, 1981.
- RIAU ARBIOL, Joaquim: *Coses nostres*, Edició de l'autor, Caspe, 1980.
- SANCHÍS GUARNER, Manuel: "Noticia del habla de Aguaviva de Aragón" dins *Revista de Filología Española*, XXXIII, Madrid, 1949, pàg. 16-65.
- SOLÉ LLOP, Francisco: *Fayón. Imágenes y palabras*, Grupo Cultural Caspolino, Caspe, 1984.
- VALOR, Enric: *Curs mitjà de gramàtica catalana*, Ed. Tres i Quatre, València, 1977.
- VENY I CLAR, Joan: "Paralelismos léxicos" dins *Revista de Filología Española*, XLII, 1958-1959, pàg. 91-149 i XLIII, 1960, pàg. 117-202.
- VENY I CLAR, Joan: *Introducció a la dialectologia catalana*, Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1986.
- VENY I CLAR, Joan: *Els parlars*, Ed. Raixa, Palma de Mallorca, 1989 (8.ª edició).